

วิถีชีวิตและการเยียวยาผู้ป่วยของชาว “ไทยกวย” แห่งบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ

ฉวีวรรณ ยอดอินทร์

สาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน

“ชาวไทยกวย” หรือชาวไทยส่วย ที่อาศัยอยู่หมู่ที่ 8 บ้านม่วงหวาน และหมู่ที่ 15 บ้านโคกเจริญ ตำบลจันคุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนชาวไทยกวยที่ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านเจนิย ตำบลบึง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2494 จากชาวไทยกวยประมาณ 10 ครอบครัว ด้วยเหตุผลของความคับแคบด้านพื้นที่ทำกินของถิ่นอาศัยเดิมทำให้ชาวบ้านพากันย้ายถิ่นฐานไปในพื้นที่ต่างๆ และตัดสินใจสร้างที่อยู่อาศัยอย่างถาวรในบริเวณใกล้หนองน้ำบุถุณี ตำบลจันคุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและเหมาะสำหรับการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัย จากนั้นได้มีการขยายชุมชนอย่างต่อเนื่องและแบ่งการปกครองเป็นหมู่บ้านต่างๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2520 ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มชุมชนไทยกวยสองหมู่บ้าน เรียกว่า ชุมชนบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ เพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคีและร่วมกันสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนชาวไทยกวย โดยร่วมกิจกรรมสำคัญที่ยังคงยึดถืออย่างเคร่งครัดภายในชุมชน ได้แก่ การจัดประเพณีเช่นไหว้ผีปู่ตาในเดือน 3 และเดือน 6 ซึ่งคนในชุมชนจะพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายล่วงหน้าเพื่อประกอบพิธีกรรมในเวลาเช้าตรู่ ของวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 และวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 แต่ละครอบครัวจะนำไก่ที่ตี้มสุกแล้ว กรวยใส่ดอกไม้และรูป 1 ดอกจำนวน 5 กรวย ข้าวสุก 1 ถ้วย เหล้าขาว ดันกล้วย ต้นอ้อย ข้าวต้มมัด กล้วยสุก และหมากพลู มาเช่นไหว้ผีปู่ตาโดยผ่านผู้ทำพิธีที่คนในชุมชนเรียกว่า “พ่อจ้ำ” ภายหลังการเช่นไหว้จะมีการทำนายโชคชะตา เช่น เเคราะห์ทางด้านอุบัติเหตุหรือการเจ็บป่วย และโชคลาภของครอบครัว จากคางไก่ของแต่ละบ้านได้ตี้มมาเพื่อทำพิธีและเช่นไหว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำคางไก่ของตนมาลอกออกเพื่อดูลักษณะของคางไก่ หากมีลักษณะม้วนเป็นวงกลมแสดงถึงความมั่งคั่งร่ำรวยของครอบครัว หากม้วนเป็นวงกลมและมีการยื่นออกมาคล้ายหาง แสดงถึงความมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น หากคางไก่อมีลักษณะคล้ายกอดอก แสดงถึงครอบครัวนั้นจะมีเคราะห์และอาจมีการเจ็บป่วย หากพบว่าคางไก่อมีลักษณะตรง ต้องดูความอุดมสมบูรณ์ของคางไก่ประกอบด้วย ซึ่งหากคางไก่พอมแสดงว่าคนในครอบครัวจะเจ็บป่วย สำหรับครอบครัวที่ได้รับคำทำนายไม่ดี

สามารถแก้เคล็ดได้โดยการจัดพิธีกรรมอีกครั้ง ในวันแรม 3 ค่ำเดือน 3 หรือวันแรม 6 ค่ำเดือน 6 ซึ่งหากพบคางไก่อมีลักษณะไม่ดี ให้ทำพิธีการสะเดาะเคราะห์เพิ่มเติม เพื่อเป็นการป้องกันเคราะห์หรืออุบัติเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นกับครอบครัว นอกจากนี้ คางไก่อังใช้ทำนายผลผลิตทางการเกษตรประจำปีของชุมชนบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ โดยคางไก่อ่อนปวกเปียก หมายถึงน้ำท่วมนาข้าว ข้าวเป็นโรค ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี หากคางไก่อ้วนเสมอกัน แสดงถึงข้าวอุดมสมบูรณ์ดี ผลผลิตทางการเกษตรดี นอกจากนี้ชุมชนยังมีประเพณีสำคัญในเดือน 10 ได้แก่ ประเพณีการไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งชาวไทยภูเขาได้ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด บุตรหลานที่อยู่ตามจังหวัดต่างๆ ต้องเดินทางไปไหว้บรรพบุรุษ ประเพณีอื่นๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน ชาวไทยภูเขาจะมีการจัดงานแต่งงานตลอดทั้งวัน มีการรวมญาติของคู่แต่งงานและการแจกเงินบุตรหลาน เมื่อแต่งงานเรียบร้อยแล้ว คู่แต่งงานจะต้องเดินทางไปไหว้“ผีปะกำ”ของบรรพบุรุษที่อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ โดยเตรียมผ้าขาว 1 ผืน ไข่เป็ด 2 ฟอง เงิน 12 บาท และหมูสามชั้นสุก 1 กิโลกรัม ไปไหว้ผีปะกำ หากไม่ไปไหว้อาจทำให้พ่อแม่ ญาติ หรือตนเองได้รับเคราะห์หรือเจ็บป่วยได้

ภาพที่ 1 หนองน้ำบุฤยี่ซึ่งในปัจจุบันมีขนาดเล็กจากเดิมมาก
ที่มา : ฉวีวรรณ ยอดอินทร์, 2555

ภาพที่ 2 ศาลป้ตาทองชุมชนไทยกูยบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ
ที่มา : ฉวีวรรณ ยอดอินทร์, 2555

ภาพที่ 3 พิธีเซ่นไหว้ผีป้ตาดในเดือน 3 และเดือน 6 ของชุมชนบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ
ที่มา : อ้อย แจ่มใส, 2550

ชุมชนบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญมีกิจกรรมร่วมกันโดยดำเนินการในรูปของสหกรณ์ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้าไหม โดยส่วนใหญ่คือผ้าไหมมัดหมี่ การจัดตั้งชุมชนอนุรักษ์ควายไทย การนวดแผนไทย และการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง การรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อปลูกพืชผักอายุสั้น

ปลอดภัยและมีตามฤดูกาลไว้สำหรับบริโภคและนำไปจำหน่ายเมื่อเหลือจากการบริโภค ชาวไทยอยู่ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์ ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก มีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และยังคงมีช่างตีเหล็กแบบดั้งเดิมโดยใช้ลูกสูบหลงเหลืออยู่ด้วย สำหรับภาษาที่ใช้สื่อสาร ชาวไทยอยู่แห่งบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญยังคงใช้ภาษาภูย และสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างคล่องและชัดเจนเมื่อออกนอกชุมชน

ภาพที่ 4 คุณชายสมหวัง สาขบุตรกับฝีมือทอผ้าไหมพื้นเมืองในชุมชน
ที่มา : ฉวีวรรณ ยอดอินทร์, 2555

ภาพที่ 5 การตีเหล็กแบบลูกสูบที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชน
ของคุณตาเผือก และคุณขายน้อย จินดาศรี
ที่มา : ฉวีวรรณ ยอดอินทร์, 2555

ภาพที่ 6 บริเวณพื้นที่ปลูกผักปลอดสารเคมีในชุมชน

ที่มา : นวีวรรณ ยอดอินทร์, 2555

ปัจจุบันการพัฒนาและความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้แผ่ขยายเข้าไปในชุมชนม่วงหวาน-โคกเจริญอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนได้รับอิทธิพลของการพัฒนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามพบว่า คนในชุมชนสามารถปรับตัวและวิถีชีวิตเพื่อรับวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาได้อย่างเหมาะสม และยังคงยึดถือประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทยภูเขาไว้ได้อย่างเคร่งครัด ทำให้ชาวไทยภูเขาแห่งหมู่บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญมีลักษณะการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับการพัฒนาได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการปรับตัวด้านสุขภาพและในการเยียวยาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในชุมชน ที่ยังมีการให้ “ปราชญ์หมอยา” ของชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีวิชาความรู้ทางศาสตร์สมุนไพร และความสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยรวมทั้งอาการต่างๆ ที่เป็นอาการตามความเชื่อของชุมชน ซึ่งไม่สามารถรักษาหรือเยียวยาได้โดยแพทย์แผนปัจจุบัน

จากการได้พูดคุยและรับทราบข้อมูลจากคุณตาเรื่อน แจ่มใส ซึ่งเป็น “ปราชญ์หมอยา” ของชาวไทยภูเขาแห่งบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญในปี พ.ศ.2553 ซึ่งขณะนั้นคุณตามีอายุ 81 ปี ปัจจุบันคุณตาได้เสียชีวิตแล้ว คุณตาเรื่อนได้เล่าความเป็นมาของชุมชนว่า ในอดีตคุณตาเป็นคนอำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีบรรพบุรุษเป็นชาวไทยภูเขาที่เลี้ยงช้าง ได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่บริเวณพื้นที่ดังกล่าวตั้งแต่ช่วงแรก เป็น “หมอยา” ของชุมชนที่ได้รับการยอมรับและความเชื่อถือศรัทธาในการรักษาเยียวยาอาการป่วยไข้ของชุมชน ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากคุณพ่อ ซึ่งเป็น “เจ้าพิธี” คือผู้ที่สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวภูเขา และเป็นผู้ที่สามารถ

ประกอบพิธีกรรมต่างๆได้ทุกประเภท ซึ่งชาวภูยี่ให้การยอมรับและนับถือเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจะขอให้คุณตาช่วยรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ เช่น อาการปวดศีรษะอย่างรุนแรง อาการที่เกี่ยวข้องกับกระดูก เช่น กระดูกหัก และเข้ามาปรึกษากรณีพบว่าไม่สามารถรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันได้ ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟัง กรณีมีทารกร้องไห้แงในช่องคลอดค้ำของทุกวัน พ่อแม่ได้พาไปรับการรักษากับแพทย์ พบว่าไม่สามารถระบุสาเหตุและช่วยเหลือได้ จึงนำมาให้หมอยาช่วยรักษา ซึ่งในกรณีดังกล่าว คุณตาเรือน ได้ใช้วิธีบริกรรมคาถาและการเป่า พบว่าทารกมีอาการปกติและไม่ร้องไห้แงในช่องคลอดค้ำ จากเหตุการณ์ดังกล่าวไม่สามารถอธิบายในเชิงทางการแพทย์ได้ แต่คนในชุมชนมีความเชื่อว่าเป็นวิญญูณของพ่อแม่เด็กที่ติดตามมา นอกจากนี้คุณตายังใช้สมุนไพรที่ปลูกเองและที่มีในชุมชนในการรักษาโรค เป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายของคนในชุมชนสำหรับการเดินทางและค่าใช้จ่ายที่ต้องหมดไปกับการรักษาในสถานบริการทางสาธารณสุข ตัวอย่างสมุนไพรที่ใช้รักษา เช่น เสดคพังพอนตัวผู้ ซึ่งคุณตาเรือน ใช้รักษาอาการโรคงูสวัดให้กับคนในชุมชนและพบว่าสามารถรักษาได้ผลเป็นที่น่าพอใจและผู้ป่วยบางรายมีอาการหายขาดจากการเป็น โรคงูสวัด แต่สมุนไพรดังกล่าวไม่สามารถรักษาอาการงูสวัดของคุณตาเรือนได้ เนื่องจากคุณหมอบอกว่าเชื้อได้เข้าสู่กระแสประสาททำให้ต้องรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งคุณตามีอาการปวดกระดูกและร้อนทั่วร่างกาย ต้องเข้ารับการรักษามากกว่า 14 ปี ดังนั้นหากพบว่าผู้ป่วยในชุมชนมีอาการเจ็บป่วยเกินกว่าที่รักษาโดยปราชญ์หมอยาได้ ชุมชนชาวไทยภูยี่ก็จะใช้วิธีการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันร่วมด้วย

ภาพที่ 7 เสดคพังพอนตัวผู้ที่ปลูกข้างรั้วบ้านคุณตาเรือน แจ่มใส
ที่มา : ฉวีวรรณ ยอดอินทร์, 2555

ในบางกรณีที่พบผู้ป่วยมีอาการป่วยไข้ซึ่งไม่สามารถรักษาทางแพทย์แผนปัจจุบันได้ ชาวบ้านไทยภูเขา บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ มีการหาสาเหตุของการป่วยไข้จากการสอบถาม “ร่างทรง” หรือการ “โพล” เพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วยอีกด้วย โดยเมื่อร่างทรงบอกสาเหตุ และวิธีการรักษาแล้ว ผู้ป่วยหรือญาติต้องบนบานขอให้หายและจะมีการประกอบพิธีตามที่ได้บนบานไว้ ซึ่งชาวบ้านได้เล่าให้ฟังว่า ในชุมชนได้เคยมีการนั่งทางใน และพบว่าเจ็บป่วย เนื่องจากไปปิดทางน้ำไหลบริเวณที่นา ทำให้เจ้าที่หรือผีไม่พอใจ จึงบันดาลให้เจ็บป่วย วิธีการแก้ไขให้ญาติของผู้ป่วยไปเปิดทางน้ำให้สามารถไหลได้ จึงจะหายป่วย เมื่อมีการไปเปิดทางน้ำให้ไหล และพบว่าผู้ป่วยมีอาการหายจากป่วยไข้และมีอาการปกติ ทำให้ชาวบ้าน เชื่อถือเรื่องการนั่งทางในหรือการโพลว่าเป็นที่พึ่งทางใจและสามารถช่วยรักษาการเจ็บป่วย มากยิ่งขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังมีการเล่น “มอร์” หรือชาวไทยภูเขาบางแห่งเรียกว่า “เกลมอร์” เป็นการละเล่นประเพณีประจำปีเฉพาะบ้านที่มีร่างทรง หรือผู้ที่เป็ “มอร์” ในเดือน 3 โดยมีความเชื่อว่า ร่างทรงสามารถเป็นล่ามหรือสื่อสารระหว่างเทวดา วิญญาณ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับ มนุษย์โลกได้ เพื่อช่วยให้มนุษย์ได้รับรู้ และเป็นผู้รักษาอาการผู้ป่วย รวมทั้งเป็นผู้ดูแลปกป้อง รักษาคนในครอบครัวและในชุมชน ชาวไทยภูเขามักมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้ง คนกับธรรมชาติ และคนกับคน ดังนั้นจึงมีความเชื่อเรื่องการเล่น “มอร์” หรือคนอีสานจะ รู้จักกันในชื่อ “ราศีฟ้า” โดยเชิญผีฟ้าซึ่งอาจจะเป็นเทวดา หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์มาเข้าร่างทรง เพื่อช่วยเสนอแนะวิธีบำบัดรักษาโรคให้หายจากอาการเจ็บป่วย และเป็นการแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ เทวดาและวิญญาณให้ช่วยปกป้องคุ้มครองป้องกันอันตรายต่างๆ รวมทั้งการช่วยรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในชุมชนอีกด้วย การประกอบพิธีกรรม “มอร์” จะคล้ายกับการประกอบพิธีกรรม “รำมะมั่วด” ของชาวไทยเขมร มีการจัดตั้งสถานที่ เพื่อใช้ประกอบพิธี ใช้เครื่องดนตรี ได้แก่ แคน กลอง ฉิ่ง บรรเลงประกอบการรำรำของร่างทรง การเย็บบายศรี ชุดสำหรับการแต่งกายของร่างทรง และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ประกอบพิธี ในการพิธีหรือการเล่นมอร์จะใช้เวลาตลอดทั้งคืน ซึ่งหากมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยจะเข้าร่วมพิธีมอร์ด้วยและชาวบ้านจะช่วยกันผูกค้ายสายสิญจน์เพื่อเรียกขวัญและกำลังใจของผู้ป่วยให้ กลับคืนมาอยู่ในร่าง วิธีดังกล่าวมีผลต่อสภาพจิตใจของผู้ป่วยให้คลายความวิตกกังวลและสามารถเยียวยาผู้ป่วยได้ ซึ่งในบางครั้งพบกรณีผู้ป่วยหนักไม่สามารถลุกได้ เมื่อจัดพิธีมอร์ ผู้ป่วยสามารถลุกขึ้นเพื่อรำได้และมีอาการปกติซึ่งไม่สามารถอธิบายในทางการแพทย์ได้

ชาวไทยภูเขาแห่งหมู่บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ นับจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าได้มีการปรับสภาพวิถีชีวิตวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ และยังคงยึดถือขนบธรรมเนียม

ประเพณีได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ จากการร่วมมือร่วมใจและคณะผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็งภายใต้ผู้นำ “กำนันทองคำ แจ่มใส” ซึ่งเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการเป็นผู้นำชุมชนและความสามารถสร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นได้ โดยการกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของตนเองและความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในชุมชนไทยกุย ด้วยการร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อที่ชาวไทยกุยเคร่งครัดผนวกกับอัตลักษณ์ของชาวไทยกุยที่รักสงบ ไม่ชอบมีเรื่องกับใคร และพร้อมที่จะปรับสภาพให้เข้ากับกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้ชาวไทยกุยแห่งบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ทั้งการกิน การอยู่ และการรักษาอาการเจ็บป่วยโดยผสมผสานการรักษาทั้งทางแพทย์แผนไทย หรือการใช้ “ปราชญ์หมอยา” ในชุมชนช่วยรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งในบางครั้งคือวิถีของการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เพื่อบรรเทาอาการเจ็บปวดของคนไข้ก่อนเข้ารับการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน และถือเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างขวัญกำลังใจ รวมทั้งการรักษาโรคในกรณีที่ไม่สามารถรักษาในทางการแพทย์แผนปัจจุบันได้ อันเป็นการรักษาแบบผสมผสาน ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาพยาบาลผู้ป่วยจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้สูญหาย โดยข้อมูลประวัติการรักษาและอาการของผู้ป่วยที่สามารถรักษาได้หายขาดของคนในชุมชนเป็นสิ่งยืนยันที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องการรักษาโดยใช้ปราชญ์หมอยาและพิธีกรรมต่างๆ ยังช่วยเรื่องสภาพจิตใจและช่วยเยียวยารักษาผู้ป่วย รวมถึงความสามารถของคนในชุมชนในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งถือเป็นคุณค่าที่ดั่งมรดกอยู่คู่กับชาวไทยกุยแห่งหมู่บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ ให้คงเสน่ห์สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- ไกรศักดิ์ ศรีพนม. (2555). ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านม่วงหวาน – โลกเจริญ ต.จันดุม อ.พลับพลาชัย จ.บุรีรัมย์. [Online]. วันที่สืบค้น 9 กรกฎาคม 2555 จาก www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=topreport&No=1179
- คนเข้มแข็ง. (2555). กว่าจะเป็นม่วงหวาน-โลกเจริญ. [Online]. วันที่สืบค้น 12 กรกฎาคม 2555 จาก http://konkemkhon.blogspot.com/2011/06/blog-post_07.html
- คนเข้มแข็ง. (2555). ประเพณีขึ้นวัฒนธรรมเข้ม. [Online]. วันที่สืบค้น 12 กรกฎาคม 2555 จาก <http://konkemkhon.blogspot.com/2011/09/blog-post.html>
- ประพันธ์ สีดำ. (2548). ฟันฟูวิถีชีวิตชุมชน ตำบลจันดุม นาร่อง 1 ใน 68 ตำบลทั่วภาค อีสาน. [Online]. วันที่สืบค้น 20 กรกฎาคม 2553. จาก http://www.codi.or.th/webcodi/index.php?option=com_content&task=view&id=557&Itemid=2
- วิลาศ โพธิสาร. (2548). การปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้. [Online]. วันที่สืบค้น 19 กรกฎาคม 2553 จาก http://www.culture.go.th/research/isan/48_10.html
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. (2552). พิธีกรรมแกลมอ (การรักษาโรคด้วยเพลงดนตรี). [Online]. วันที่สืบค้น 13 กรกฎาคม 2553 จาก <http://province.mculture.go.th/surin/index.php?mod=news&act=detail&id=74>
- ทองคำ แจ่มใส. (2555). สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์. 17 กรกฎาคม 2555.
- น้อย จินดาศรี. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.
- เฟือก จินดาศรี. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.
- เรื่อน แจ่มใส. (2553). สัมภาษณ์. 26 มิถุนายน 2553.
- สง่า แจ่มใส. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.
- สมหวัง สายบุตร. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.
- สุเพียร เงามาม. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.
- อ้อย แจ่มใส. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.
- เอกสิทธิ์ วิวาทสุข. (2555). สัมภาษณ์. 17 กรกฎาคม 2555.